

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

L 4 n
1434-1441

1-50

1999

Կ Ր Թ Ո Ր Ա Ն
Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն Ս Ա Կ Ա Ն Բ Ա Ն Ի Յ

Գ Ա Ս Բ .

Ս Ը Մ Ը Ր Ը Յ Ի Ն

Ի

Կ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆՑ
ՅԵՌԵՔԵԼԱԿԱՆ ՈՒՒՏԻ Ս. ՅԱԿՈՎՂԲԵԱՆՑ

Հ Ր Ա Մ Ա Ն Ա Ի

Պ Ա Տ Ր Ի Ա Ր Գ Ի Ս Ր Բ Ո Ց Ե Ր Ո Ւ Ս Ա Ղ Է Մ Ի

Տ . Ե Ս Ա Յ Ե Ա Յ

Ս Ր Բ Ա Ջ Ա Ն Ա Ր Բ Ե Պ Ի Ս Կ Ո Պ Ո Ս Ի

Յ Ե Ր Ո Ւ Ս Ա Ղ Է Մ

Ի Տ Պ Ա Ր Ա Ն Ի Ս Ր Բ Ո Ց Յ Ա Կ Ո Վ Ղ Բ Ե Ա Ն Ց

այսպիսի հարցումն առաջարկելով երկ-
 նաւոր Վարդապետին՝ յուսացաւ ե-
 րեւիլ արդար և լիակատար օրինա-
 պահ : Հարցընելով թէ՛ « Ո՞վ է ի՞մ ըն-
 կեր » , կարծես թէ կ'ուզէր ասել . « Ես
 չը կամիմ բնաւ զանց առնել , արհաւ
 մարհել և մուանալ զքո , այլ կը փա-
 փաքիմ ամեն մարդ սիրել իբրեւ ըն-
 կեր , որ արժանի է սոյն կոչմանը :
 Թէպէտ յայտնի է որ կարող չեմ ա-
 մեն մարդ ընկեր անուանել , բայց շատ
 կը ցաւիմ , եթէ նոյն կոչումը զաւ-
 նամ՝ այն մարդուն , սրուն պարտա-
 ւոր եմ : Այս ինձ , ուրեմն Վարդա-
 պետ , ո՞վ է ի՞մ ընկերն , որպէս զի և ես
 սղջունեմ զնա իբրեւ ընկեր և վա-
 րուիմ նորա հետ իբրեւ բնկեր » :

Թէ ի՞նչ խորութիւն կայ նոյն
 դարուն և ներկայ դարուն մէջ . թէ
 ի՞նչ տարբերութիւն կայ օրինականի
 հարցման և մեր Վրկչի պատասխան-
 ւոյն մէջ , և թէ ինչո՞ւ նոյն դարու
 մարդը պատիւ կը համարէր սոյն հար-
 ցումը արտասանել և այժմեան մարդը
 կը պատկառի նոյնը կրկնել . այս մեծ

անջրպետը մարդկային ազգի պատ-
 մութեան ամենամեծ շրջանն է : Բայց
 որպէս զի լաւ քննենք և իմանանք թէ
 ինչո՞ւ այն ժամանակ օրինաւոր հա-
 մարուած հարցումը , 19 դարերէն
 զինի , բողբոլին անտեղի է այսօր .
 բնական և հարկ է նախ և առաջ
 հարցընել թէ ի՞նչ պատճառաւ օրի-
 նաւոր կը համարուէր նոյն խօսքը , և
 թէ արդեօք ամեն մարդիկ այնպէս
 կը խորհէին , ինչպէս կը խորհէր Փա-
 բիսեցի օրինակներ : Այն կրկնակի
 խնդիրը քննել և պարզել՝ կը նշանա-
 կէ լիովն ուսումնասիրել թէ ի՞նչ
 կը հասկնային մարդիկ ընկեր ասելով :
 Այլ նշանակէ յատուկ տեսութեամբ
 զննել և ուսանիլ մարդկային ազգի
 պատմութիւնը , որ սոյն յատուկ կե-
 տէն առնելով խիստ կարեւոր է և
 խորհրդամուտեան արժանի : Այնք
 պիտի պատկերացնենք այս պատմու-
 թիւնը , բայց նշանաւոր գիծերը մի-
 այն դժելով , և այսքանը բաւական
 կը համարինք մեր նպատակին հասնե-
 լաւ համար , որ է ակներեւ ցոյց տալ

Յիսուսի Քրիստոսի դաշտեան և առ
տուածային վարդապետութեան մի
ամենամեծ ազգեցութիւնը :

Աշխարհիս նախնի դարուց մէջ,
մինչդեռ մարդկութիւնը խանձարոյ
մէջ էր տակաւին, մարդոյ մտքէ ան-
ցած չէր բնաւ այս հարցումն. « Ո՞ր
է ի՞նչ ընկերս » : Աստուած մէկ արիւնէ
տոեղծելով ամեն մարդիկ, ամենուն
տուած էր մի և նոյն նախահարբը :
Վարդկութիւնը սերած լինելով մի
զոյգ ամուսնեքէ, նկարագրապէս կը
կազմէր մի գերդաստան : Վարդկային
եղբայրութիւնը ծնունդ էր անձուկ
կապով կապուած եղբայրութեան :
Վարդկութիւնն հոչուած զգացումը՝ ծը-
նունդ էր ընտանեկան սիրոյ և գոր-
վանաց : Վարդկային սերը զանգուած
էր ընտանեկան սիրով, այնպէս որ
մարդը կըսիրէր որպէս մարդ՝ իւր զա-
ւակը, իւր հայրը, իւր եղբայրը եւ
իւր ազգականը : Ի սկզբան ամեն ըն-
կեր՝ ազգական էր : Այսպէս էր ա-
ռաջին մարդոյ կենաց շրջանը, որ կա-
րողացաւ տեսնել իւր գերդաստանը :

ժողովուրդ եղած՝ և սոյն ժողովրդեան
անդամները, իրենց կենդանի նախա-
հօր առջեւ, ոչ միայն իբրեւ քաղա-
քակից, կը ճանաչէին զիրեար, այլ և
իրբեւ ազգական և իբրեւ եղբայր :
Այս սկզբնական հասարակութեան
կամ համեղբայրութեան կապը երկար
ժամանակ տեւեց ու զգալի մնաց, և
թէպէտ իւր յիշատակարանները ան-
հետացան, բայց իւր գաղափարը ան-
կորուստ սրահպանուեցաւ աւանդու-
թեան մէջ : Վարդիկ իրարմէ հեռա-
ցան, իրարմէ բաժնուեցան, բայց
զիրար ազգակից ճանաչելու նախնի
սովորութեամբ անեղծանելի մնաց այն
զգացումը, որուն յետ ժամանակաց
Վարդկութիւնն անունը տրուեցաւ :

Այս կետէն կարող ենք ճանաչել
Աստուծոյ նպատակը և խորհուրդը :
Երբ ասաց Աստուած իւր պատկե-
րակից ստեղծած տրտածներուն. « Ա-
ճեցէք և բազմացարուք », ոչ միայն
կամեցաւ երջանկութիւնը առաւե-
լու և իւր պատկերը բազմացնել
էրկրիս վրայ, այլ կամեցաւ նաեւ

տուեղծել մի ամենամեծ գերդաստան,
որոյ իւրաքանչիւր անդամները պար-
տաւորութեամբ կապուած լինին,
ինչպէս իրարու հետ, նոյնպէս և իւ-
րենց Արարչի հետ :

Ամեն մարդիկ կոչուած էին յամե-
նայն զօրութենէ փառաւորել թէ՛
ամենասուրբ և ամենաբարի Աստու-
ծը, յորմէ կարողութիւն և ընդու-
նակութիւն ստացած էին, և թէ՛ օգ-
նել միմեանց իրենց գերազայն նպա-
տակը լիովին կատարելու համար, որ
էր սիրելով զմիմեանս՝ փառաւորել
զ՛յստուած : Այն նպատակը և նոյն
սէրը պէտք է որ կապեր և միայնէր
մարդը՝ մարդոց հետ, գերգաստանը՝
գերգաստանի հետ, ազգը՝ ազգի
հետ : Իսկ անհասանելու տարբեր բը-
նաւորութիւններն ու տարբեր տա-
ղանգները, ջեզերու տարբեր կազ-
մուածն ու խառնուածք, ժողովրդոց
տարբեր դիրքն ու պիտոյքը, ուրիշ
նպատակի համար չէին, բայց եթէ
աւելի զգալի կացուցանել, որ իւրա-
քանչիւր մարդիկ, խորհրդաւոր կեր-

պով, կախումն ունին իրարմէ, փո-
խադարձ կարօտութեամբ կապուած
են միմեանց հետ և անդպար պար-
տաւորուած են միմեանց փոխադարձ
օգնութեան կարեւորութիւնն զգալ-
լովն պէտքստութիւնը, ամեն դիմա-
դիր յատկութիւնը պէտք է որ ձու-
լուէին աստուածային տնտեսութեան
անհուն խորհրդոյն մէջ, հասօրէն
մարդկութիւնը պէտք է որ լինէր
իրբեւ մի մարդ Աստուծոյ առջեւ,
հազարաւոր եւ բիւրաւոր ձայները
պէտք է որ լինէին իրբեւ մի ձայն,
իրբեւ մի դաշնակաւոր նուագ, իբրև
մի անընդհատ օրհնեցողութի՛ն երախ-
տագիտութեան և երկրպագութեան :

Արդկանց առ միմեանս ունեցած
սոյն յարաբերութեան մէջ պէտք էր
ահա, որ աճէր եւ զօրանար աստ-
ուած սիրութեան և մարդասիրութե-
տուրը զգացումը, այն սքանչելի սէրը
կամիմ աւել, որ իսպառ տարբեր է
ուրիշ ամեն սիրոյ զգացումներէ, երբ
անարատ է, երբ սլղոտրուած չէ մար-
մնասիրութեամբ, երբ զանգուած չէ

չահամոլութեամբ, ունակութեամբ, կանխակալ կարծիրով և արեան ուժով և երբ պահպանած է այն յատուկ ամբժուութիւնը, որ բնաւ չըկայ ուրիշ մարմնաւոր յոժարութեանց մէջ: Այլ, իբրեւ մարդ, չունինք սոյն ամբժ սէրն առ մարդիկ, ընտանեկան զգացումները, արենական համակրութիւնը և հայրենեաց խանդը կարող չեն երբէք անասուններէն բարձրացնել զմեզ, և այս մասնաւոր զգացումները այն ժամանակ միայն կարող են սիրոյ սուրբ անունը կրել, երբ կատարեալ գործուած են Հողունի Մատուցոյ և Ճշմարիտ աստուածսիրութեան ու մարդասիրութեան երկնաւոր հիւթով կազդուբուած և ուռճացած:

Թնդ չրկարծուի բնաւ, թէ մենք դիտաւորութիւն ունինք դատապարտել կամ նուազեցնել այն զգացումները, զորս բնութիւնը ներշնչած է մեզ, և որոնք սահմանուած են աստուածային անհուն խորհրդով, որ նախակրթութեան աստիճաններ լինին

մեր համար դէպ ՚ի գերագոյն սէրը վերաթեւելլու: Մտուած կարող էր անշուշտ ամեն մարդ առանձին առանձին ստեղծել ՚ի հողոյ, և յաջորդական նորանոր արարչութեամբ յարատուել մարդկային ցեղը, բայց չըկամեցաւ այսպէս առնել: Աս հաճեցաւ գերգաստանը մարդոյ շուրջ բոլորել և իւրաքանչիւր անդամները փոխադարձ կարօտութեամբ իրարու հետ կապել եւ սոյն խորհրդաւոր ազգակցութեամբ՝ ընտանեկան հասարակութիւնը հաստատել: Արդիական, ամուսնական, հայրական և քաղաքակցական արգար և բնական գորովանքներու մէջ է, որ կը կրթուի, կը բացուի և կը փայլի մեր սիրելու ընդունակութիւնը և կարողութիւնը: Մտուածոյ իմաստութեան և բարութեան յատուկ անօրէնութիւնն է այս որ սիրելու մերձաւոր առիթներ եւ ստիպողական միջոցներ մատակարարած է մեզ՝ մեր կարողութեան չափով և մեր սրբանին մօտ: (Յովհաննէս առաքեալն ասաց. «Այլ ոք ա-

սիցէ, թէ սիրեմ զԱստուած և զեղբայր իւր ասիցէ, սուտ է. որ ոչ սիրէ զեղբայր իւր՝ զոր տեսանէ, զԱստուած՝ զոր ոչն ետես, զհարգ կարիցէ սիրել: Խ. Յովհ. Դ. 20:

Ոչ ապաքէն այս խօսքերը ըսովին իրաւունք կաւան մեզ՝ այսպէս ասել մեր կողմէն. — Այն մարդը, որ իւր տեսած և ճանաչած եղբայրները չքսիւրէր, ինչպէս կարող է սիրել այն եղբայրները, զորս ոչ տեսած է և ոչ կը ճանաչէ: Ով որ չքսիւրէր այն անհատները, որոց հետ Աստուծոյ թիւերը կապած է մասնաւոր անձուկ կապով, կարող չէ նա երբեք սիրել այնպիսիները, որոց հետ կապուած է միայն ընդհանուր կեցակիւ: Սէր գիտակցութիւնը կը հասնողէ զմեզ և կարող ենք առանց տարակուսելու ասել, որ իւր ազգականաց և մերձաւորաց բարեբաղդութեան համար անտարբեր եղող մարդը՝ կարող չէ երբեք անկեղծօրէն զգալ եւ խորհիլ ընդհանուր մարդկութեան շահը: Անկեղծ և ճշգրտ մարիտ չէ նաեւ այն արտակեղծոն:

մարդասիրութիւնը, որ կը ձգտի առգահցութիւնը թողուլ և միայն հայրենիքը սիրել, հայրենիքն ու ազգքը թողուլ և միայն մարդկութիւնը սիրել, կենդանիքը թողուլ և մեռեալները սիրել: Ով կարող է երբեք, առանց գերդաստանի՝ ազգ երազել, առանց ազգի՝ մարդկութիւն և առանց կենդանեաց՝ ննջեցեալներ: Սէրը աստիճաններ ունի և սիրոյ կատարածին դիմելու համար՝ հարկ է քանի մի սանդուղներ վերստնել: Աւետարանը ոչ միայն չմերժէր, այլ և յատկապէս մասնաւոր սիրոյ սրտուէրներ կ'աւանդէ: Ան և Աոր Աւիտի ամեն սուրբերը յարգած և դրկած են մասնաւոր սիրոյ կապերը: Այն ինքն Յիսուս Քրիստոս ցոյց տուաւ իւր անձին մէջ կատարեալ օրինակ որդւոյ, բարեկամի և բազաբակցի: Աս գեղեցիկ տիպար էր ճշնողասիրութեան, բարեկամութեան և հայրենակցութեան:

Աւ սակայն պարտինք խոստովանիլ որ ընդհանուր մարդասիրութեան ըն-

գունակութիւնը, կամ, աւելի սարգ
ասել, ժարդը՝ որպէս մարդ սիրելը
կարողութիւնը՝ բարձր է և գերա-
գոյն մեր մասնաւոր սիրոյ ամեն գո-
րովանքներէն : Արչափ պակաս են սի-
րոյ օժանդակիչ պարագայք, որչափ
զերծ է մեր սէրը մասնաւոր յողիչ
առիթուներէ — շահախնդրութենէ, ու-
նակութենէ, կանխակալ կարծիքէ,
արեան զօրութենէ — միով բանիւ,
որչափ կրգգանք մենք, որ մենք կը սի-
րենք զմարդ՝ միայն Աստուծոյ կնիքը
իւր ճակատին վրայ ունենալուն և մեր
օգնութեանը կարօտ լինելոյն համար,
այնչափ վեճ է մեր սէրը և արժանի
ճշմարիտ սիրոյ անուն կրելը . վասն
զի անարատ է, վասն զի անբիծ է և
անխառն : Այրք այս եղանակաւ կը
սիրենք, յայտ է որ կը սիրենք մենք
որպէս Աստուած, որոյ մարդասիրու-
թիւնը ինքնաբերական է և անպայման
և հիմնուած չէ բնաւ յարակից պարա-
գաներու վրայ : Արչափ հոգեւոր է մեր
սէրը, այնչափ նման է աստուածային
սիրոյն և աւելի կը մօտեցնէ զմեզ

Աստուծոյ և կը միացնէ նորա հետ :
Սխով բանիւ, մեր ունեցած մասնա-
ւոր սիրոյ շատ կամ սակաւ գորովանք-
ներով մենք հաւասար ենք մեզմէն ըս-
տորին կենդանի արարածներուն, իսկ
մեր ունեցած ընդհանուր սիրով մենք
պատկերակից և սիրակից ենք Աստու-
ծոյ : Տարակոյս չը կայ, որ անասուն
ները առանց գորովանայ չեն և նոցա
քանի մի տեսակները խիստ յայտնի
են այս մասին . բայց չկայ նոցա մէջ
բնաւ՝ սիրոյ այն վեճ և ընդհանուր
բեղմնաւորութիւնը, որ յատուկ է
միայն հոգեւոր արարածոյն, այսինքն
մարդոյն : Այս հոգեւոր սէրն է ճըշ
մարիտ սէր : Այս սէրն է, զոր պար-
տինք յաւելըւլ մեր ամեն սիրոյ վը-
րայ : Այսք է որ ամեն մարդ այս սի-
րով ուսանի սիրել իւր զաւակը, իւր
ամուսինը, իւր ազգականը և իւր բա-
րեկամը : Այս հոգեւոր սէրն է բը-
նական և համակրական սիրոյ համե-
միչ աղը : Առանց հոգեւոր սիրոյ, ա-
մեն զգացմունք, ամեն գորովանք,
ամեն սէր, ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ

կիրք, տենչանք, ունակութիւն, վա-
րագուրեալ ինքնասիրութիւն, որոնք
վայրագար կը կրեն սիրոյ գեղեցիկ
անունը :

Վճենաբարի Մարտիրոս կամեցաւ,
որ հոգեւոր սէրը լինի մարդկային
բնութեան ամենէն փառաւոր զար-
դը, ամենէն գեղեցիկ կատարելու-
թիւնը, ամենէն սքանչելի միջոցը, ու
բով կարենան մարդիկ հանրական մի-
աբանութեամբ կատարել իրենց սա-
տուիրած մեծ գործը, որ է փառա-
ւորել զՄտուած երկրի վրայ : Կը
տեսնենք ակներեւ, թէ ի՞նչ սքանչելի
խմատութեամբ արմատացուցած և
հաստատած է Մտուած սիրոյ զգա-
ցումը մարդոյ սրտի մէջ : Կը տեսնենք,
թէ քանի՞ եղանակներով և քանի՞ մի-
ջոցներով ապահոված է սոյն զգացման
գոյութիւնը : Քանի՞ քանի՞ նշաններ,
գիծեր և պոյմաններ կան, որով մար-
դը պարտաւորուած է ընկեր ճանաչել
ամեն մարդ առ հասարակ : Վճենքն ու-
նին նոյն կազմուածքը, նոյն կերպա-
րանքը, նաեւ նոյն կարօտութիւնը,

նոյն կախումն, նոյն վտանգները եւ
նոյն թշնամիքը : Վճենքն ունին հա-
ւասարակէս՝ մտածութիւն, լեզու,
խիղճ և գիտակցութիւն : Վճենքն ու-
նին կանոն արգարութեան և զգա-
ցում ճշմարտին : Վճենքն ունին կարօ-
տութիւն ապաւինութեան և հաւա-
տոյ առ Մտուած : Վճենքը կը փափա-
քին զգայական կեանքէն աւելի լա-
ւագոյն կենաց և երկրաւոր երջան-
կութենէն աւելի լաւագոյն երջան-
կութեան : Վճենքն ունին գաղափար
անմահութեան և ծարաւ յախաե-
նականութեան : Վճենքը կը կրկնու-
նան ի իր իր, ամենուէն զգալի
է ապերջանիկութիւնը, ամենքը կը
կրեն այս ցաւը և ամենքը արժանացած
են պատուիրանադանցութեան դառն
հետեւանքներուն . . . : Բայց աւանդ,
որչափ կը նշանակենք այն կէտերը, ու
բովք պէտք է միանային մարդիկ, այն-
չափ կը մօտինք նոցա մահաբեր բա-
ժանման եւ անմիութեան առաջին
պատճառին : Ի՞նչպէս կարող էր մարդ-
իւր Մարտիրոս հեռանալէն ղկնի, իւր

Արարիչը անպատուելէն զինի , յար
 գել նորա պատկերը և կնիքը արարա-
 ծի ճակտին վրայ : Իւր անձը Աստուծ-
 մէ նախապատիւ համարող մարդուն
 համար ուրիշ ինչ էակ կարող էր
 սուրբ համարուիլ բովանդակ տիեզե-
 րաց մէջ : Ինչպէս կարող էր կենդա-
 նի մնալ ընկերի սէրը այն աղական
 ուած սրտին մէջ , ուր ցամքած էր
 սէրն առ Աստուած : Սարգը , Աստուծ-
 մէ հեռանալով , թիւնաւորեց իւր
 սիրտը այնպիսի յոծարու թիւններով ,
 որոնք յարակից են անձնասիրութեան ,
 որոնք մի մասն են ինքնասիրութեան
 և այնքան անկախ են կամքէն , որ իս-
 կոյն լոկ անասնական բնազդման կ'են-
 թարկեն զմարդ : Արք մարդն Աս-
 տուծմէ հեռացաւ , սկսաւ սրպէս
 անասուն սիրել , և ոչ սրպէս Աստուած :
 Արք աստուածային կնիքը մարդոյ
 ճակտէն ջնջեցաւ , ընկեր անունը եւս
 ջնջեցաւ , և այն բառը կորսնցուց այն
 իմաստը , զոր սահմանած էր Աստուած :
 Սարգիկ եղան լոկ նմանակիցներ և
 ոչ թէ ընկերներ : Հասարակութեան

և մարդկային վսեմ միութեան զգա-
 ցումը պղտորեցաւ , չբացաւ : Ին-
 պայ պատահմամբ միայն երբեմն հա-
 մակրութիւն եղաւ այս ինչ կամ այն
 ինչ անհասաներու մէջ , ճարտ անունը
 միայն յարգ ներշնչեց առ մարդ , առ
 ռապելոյն ցաւալի տեսքը միայն գութ
 ու գորով արծարծեց մարդոյ սրտի
 մէջ , բայց ընդհանուրի երջանկու-
 թեան փախալը , հասարակաց կա-
 տարեւագործութեան իղձը , երկնա-
 ւոր Հօր փառաց և նպատակին հա-
 մեմատ մարդկային մեծ գերբաստան
 կազմելու ընդհանուր միտումը և մըր-
 ցումը՝ անհետացաւ սրտերէն : Սառ-
 նաւոր աննմանութիւններն ու տար-
 բերութիւններն աւելի երեւան ելան ,
 քան թէ նմանութիւնը : Արտաքին
 վարք ու բարք , սովորոյթք , կարծիք
 ասարբեր լեզուք և դոյնք , տարբեր
 աստիճանք մտաւոր մշակութեան ,
 անհաւասարութիւնք աստիճանի և
 բաղդի , այս առ երեւոյթ դիպուած-
 ները ջնջեցին մարդկային հիմնական
 նմանութիւնը : Այս դիպուածներու

մէջ սկսան մարդիկ եղբայրական տիտղոսներ փնտռել քան թէ մի Արարչի արարած և մի Հօր զաւակ լինելոյն մէջ: Այնուհետեւ ընկեր կոչուեցաւ միայն ազգականը, բարեկամը, դաշնակիցը և երբեմն քաղաքակիցը: Կասկածն անոր ընկերութիւնները կարծես թէ աւելի ամրացան, բայց ոչ այնքան իբրև ընկերութիւն, սրբան իբրև նիզակահիցութիւն դաւադրութեան: Կիսայան մարդիկ, բայց ոչ այնչափ սիրելի և համար, սրչափ միասին ասելով համար: Վերգոտտանները ամրացան և զօրացան գերդաստաններու գէմ, դասակարգերը՝ դասակարգելու գէմ և ազգերը ազգերու գէմ:

Ազգացնկատմամբ մանաւանդ կարող ենք նշմարել թէ ինչքան այլալեցաւ, չբացաւ ընկեր բառի մեծութիւնը, գեղեցկութիւնը և գաղափարը, զոր Աստուած ամենայն ինչամոլ տպաւորած էր մարդոյ սրտի մէջ: Աստուածը, կասկածը, անխտատհարութիւնը և ատելութիւնը գողցես բընական փոխադարձ յարաբերութիւն

ներ եղան ազգերու և ժողովրդներու մէջ, և այս թշնամական միտումները աւելի յաճախեցան իրարու դրացի ազգերու մէջ: Տարակոյս չը կայ որ տգիտութիւնը աւելի նպաստեց այն չարիքներուն: Այն զի մարդիկ կ'երեւակայէին թէ՛ մինչև մի ազգ չանկանի և չը կործանի, միւսը կարող չէ կանգնիլ և երջանկանալ, ինչպէս որ վաճառականութիւնը թիւր գաղափարաւ բմբունողները կրկարծեն թէ՛ մէկուն հարստութիւն միւսին կորստեան մէջն է անշուշտ: Արչանի թըշնամանք է այն գաղափարը Աստուծոյ Աստիանամութեան գէմ: Բայց ուստի կարող էր ծնանիլ այսպիսի գաղափար, եթէ ոչ սկզբնական անկեղծ հաւատոյ ջնջումէն: Քանի մեծ յանցանք է այս գաղափարն ինքնին: Աստուծոյ աստորութեան յառաջադիմութիւնը սկսած է արդէն փարատել այս նախապաշարումները, ազգազգի մօտեցրել և ժողովուրդ՝ ժողովրդեան: Բայց ինչպէս որ տգիտութիւնը միայնակ կարող չէր ժողովրդները իրար

մէ բաժանել և խորշեցնել, եթէ Աստուծոյ հայրու թեան մէջ գտնէին մարգիկ իրենց փոխադարձ եղբայրութիւնը նոյնպէս և լոկ կրթութիւնը կամ գիտութիւնը, մարդիկ միայն շահով իրարու հետ կապելով կարող չէ ճշմարտապէս ընկեր առնել միմեանց՝ սբրտով և հոգւով: Թէ՛ ագիտութիւնը և թէ՛ գիտութիւնը երկուքն ևս անկարող են իրենց հակակիր աղբեցութեան մէջ: Շահը, գիտուն գատու զուժիւնը ինքնին կարող չեն այնպիսի ընդհանրական եղբայրութի ստեղծել որ արտաքին պատճառներէ չբխալ տի և չթօւնայ, եթէ չունին կանխապէս այն ներքին և աստուածային սկզբունքը, որուն վրայ հիմնուած է եղբայրութիւնը: Աստուծոյն հեռանալով կործանուած՝ եղբայրութեան գեղեցիկ շէնքը՝ Աստուծոյն մօտենալով և սիրելով կը կանգնի և ոչ թէ լոկ գիտութեամբ:

Յառաջ քան Յիսուսի Քրիստոսի գալուստը, որ, ըստ կանուխ մաշգարէութեան, պարտ էր «հաշտե-

ցընել երկիրս երկնքի հետ» և որուն «կը պատկանէր համօրէն ժողով ժողովրդաց», աշխարհը եւ մարդկութիւնը անհաշտ ցեղերու բաժնըւած էր, որոց իւրաքանչիւրն, իրեն զորանալուն և երջանիկ ապրելուն համար, անշուշտ կարեւոր կը համարէր միւսները նուաճել և տրկարացնել (Պարսպի կամ պապի անունը, ամեն երկիրներու մէջ, թշնամանաց տիրազոս և անիծից ու նախատանաց նշան եղած էր: Այն իսկ Աստուծոյ ժողովրդեան (Իսրայելացւոյ) մեծ մասը, այս կատաղի աղբայնութեան հոգին այնպիսի ծայրայեղութեան մը զած էր, որ Հրէայք, միւս միաբան աղբաց առջեւ համարուած էին իշխութի կանոսը մարդկութեան: Պողոս առաքեալն անգամ, որ նոյն աղբէն ծնած էր, սոյն կոչումը կուտար իւր ագգին՝ բարկութեամբ և արտասուօք: Իրաւ է որ, մեր բացատրած կէտերուն նկատմամբ, Աստուած ինքն պատուար մի կանգնած էր Հրէից և միւս աղբաց մէջ: Ի այց սոյն պա-

տուարաւկի ամէր Աստուած կռապաշտ
 տու թենէ անճատել Իորայելացիքը և
 ոչ թէ մարդկութենէն : Աստուծոյ
 այս պարզ և սուրբ դիտաւորութիւ
 նը այլաբաւած էր նոցա մտաց մէջ :
 Նոքա յայտնապէս ցոյց տուին իրենց
 վարքով, որ կարող են կռապաշտու
 թիւնը սիրել և կռապաշտները ատել :
 Նոցա մեծամտութիւնը զօրացած էր
 իրենց առ Աստուած ունեցած անհա
 ւատարմութեան հետ : Որչափ կը
 խառնակէին նոքա այլազգեաց հետ,
 այնչափ կ'ատէին մարդկութիւնը : Ան
 ներողամտութիւնը և մեղկութիւնը
 միասին կը զօրանային նոցա մէջ : Կարճ
 ասենք, երբ Յիսուս Քրիստոս երե
 ւեցաւ աշխարհի վրայ, ամեն ազ
 գաց մէջ Իորայելացիք այն ազգն էին,
 որոց աւելի կարեւոր էր մեր բացատ
 րած վեւմ դասն, այսինքն մարդասի
 րութի : Այլ Հրէից պատմութեան մի
 այլ շրջանի մէջ, և ոչ ուրիշ ազգաց
 մէջ, բաց'ի Հրէից, գուցէ մարդ չհա
 մարձակէր, իւր արդարութիւնը հըռ
 չակելու գաղտնի յուսով, հարցընել

այսպէս բացարձակ . « Այլ է իմ ըն
 կերն : » Ստածենք մի անգամ, որ
 հարցնողն ստակական մարդ չէ, այլ
 վարդապետ օրինաց, վարդապետ օրի
 նաց Աստուծոյ :

Օրինականի հարցումը պատեհ ա
 ութիմ' էր Յիսուսի Քրիստոսի հա
 մարձակել մարդասիրութեան մեծ
 սկզբունքը և վեւմ ճշմարտութիւնը :
 Բայց ինչքան սքանչելի է երկնաւոր
 Վարդապետի ընտրած եղանակը սոյն
 պարագայիս մէջ : Նա կարող էր հա
 մառօտ խօսքով պատասխանել Օրի
 նականին, բայց չը կամեցաւ այսպէս
 առնել, այլ սիտաւ պատմական օրի
 նակ մի յառաջ բերել : Այլ սոյն պատ
 մութեան համար յատկապէս օրինակ
 բերաւ մի Հրէաց և մի Սամարացի,
 և ոչ թէ ուրիշ երկու տարբեր ազ
 գերէ երկու տարբեր անձինք : Հը
 րէան օրինակ բերաւ, որովհետեւ
 Հրէի հետ կը խօսէր . Սամարացին
 օրինակ բերաւ, որովհետեւ Հրէից
 և Սամարացւոց մէջ սերնդական ան
 հաշտ ատելութիւն կար, և ըստ որում

աստուածս պաշտուած թեան մէջ եւս հա-
կակարծիք էին, սերնդական ատելու-
թիւնն օր աւուր աւելի կը զայրանար
Հետեւապէս, Յիսուս Վրիստոս ոչ
թէ լոկ երկու օտարազգիներ օրինակ
բերաւ, այլ երկու հակառակորդներ,
երկու անհաշտ թշնամիներ: Բայց այս-
չափը չէ միայն: Յիսուս Վրիստոս
Սամարացւոյ և Հրէի վայրկենական
պատմութեան մէջ կարող էր Հրէան
բարերար ներկայացնել և Սամարացին
բարերարեալ, բայց ընդհակառակին
կը տեսնենք: Յիսուս, Սամարացին
բարերար ներկայացնելով, պաշարեց
զՀրէան, որպէս զի չը համարձակի Սա-
մարացւոյն հետ ունեցած յարաբե-
րութիւնը ինքնիշխանաբար կտրել,
այլ կապուի իրեն բարերարող օտա-
րին և թշնամւոյն հետ, կամ ճանաչե-
ղնա որպէս ընկեր և կամ չը ճանաչե-
լով՝ խոստովանի իւր ամօթալի ապե-
րախտութիւնը:

Այսքանն եւս բաւական էր մար-
դասիրութեան նպատակը բացատրե-
լու համար, բայց Յիսուս դարձեալ

գոհ չը լինիր, այլ իւր պատմութեան
մէջ յառաջ կը բերէ ուրիշ անձինք
եւս, որոնք թէ և Հրէայ, թէ և պաշ-
տօնեայ կրօնի, թէ և քահանայ և ներ-
կայացուցիչք ժողովրդեան, կ'անցնին
և կը թողուն իրենց համագգին և հայ-
րենակիցը առանց կարեկցելու: Իսկ
Սամարացին, ճանաչելով, և կամ ա-
ռանց ճանաչելու՝ թէ վերաւորեալն
Հրէայ է, կ'աճասպարէ, կը վաղէ դէպ
ի նա, ըստ սրում մարդ է, կը տագ-
նապի և ամեն խնամք կը տանի, զոր
միայն եղբայրը եղբօրէն կարող էր
սպասել սոյն պարագայիս մէջ: Սեր
Փրկիչը կարճ և հարեանցի պատմու-
թեամբ գոհ չը լինիր, այլ մի առ մի
կը պատմէ Սամարացւոյ ցուցած խը-
նամքները: Այս այնպէս կը պատկերա-
ցնէ բարերարութեան պարագանե-
րը, որ մարդ կարող չէ բնաւ առա-
ւել քան զայն բարերարութիւն ե-
րեւակայել այնպիսի գժուար հանգա-
մանքներու մէջ: Կամ աւելի պարզ
ասենք, Յիսուս՝ թուելով այն պարա-
գաները, ինչ որ մարդիկ կարող չեն ե-

բեւակայել, Սամարացւոյ օրինակաւ
կամի բարերարութեան գերագոյն գա-
ղախար մի տալ: Եւ արդարեւ, Յի-
սուսի պատկերացուցած պատմութիւնը
բարերարութեան սքանչելի տիպար
մ' է, որուն մէջ կը տեսնենք ակնեւ-
բեւ, մարդասիրութեան պարտքը
այնպէս անթերի և այնքան գեղեցիկ
կերպիւ կատարուած, որ մարդ կա-
րող չէ երբէք երեւակայել:

Պէտք է ասել, որ Ղեւտացին և
քահանան, վիրաւորեալ ճանապարհ-
հորդէն խուսելու համար, մի այլ յա-
տուկ պատճառ ունէին՝ քան թէ ան-
տարբերութիւնը և անկարեկցութիւնը:
Այն աւաղակները, որոնք ճանապարհ-
հորդը վիրաւորած էին, կարելի է թէ
շատ հեռացած չէին նոյն տեղէն և
պատեհ ժամու կը սպասէին, որ եթէ
անցաւոր մի կարեկցի վիրաւորելոյն
վրայ, իսկոյն յարձակին, կողպտեն,
և իրենց ազահուութիւնը նորանոր զու-
հերով յադեցնեն: Սանաւանդ որ
տոյն ճանապարհը, իւր մէջ յաճախ
պատահած մարդասպանութեանց հա-

մար, երկար ժամանակէն 'ի վեր, ճա-
նապարհ արեան կը կոչուէր, և պատահար
մի չեղած ժամանակն իսկ՝ անցաւոր-
ները չէին վտահներ կանգ առնուլ:
Բայց, պարտաւորութիւնը, թէ և
դժուար և վտանգաւոր, դարձեալ
պարտաւորութիւն է, և դժուար պար-
տաւորութիւն կատարող մարդն ա-
ւելի կը բազմապատկէ իւր փառքը և
պատիւը: Հետեւապէս, Սամարացին
վայելեց այս փառքը, զոր միւս երկու
ճանապարհորդքն ևս կարող էին վա-
յելել: Սամարացին ոչ թէ միայն կանգ
կ'առնու վիրաւորեալը իւր գրաստի
վրայ դնելու համար, (եթէ միայն
այս լինէր նորա հոգացողութիւնը,
գուցէ աւելի փնտսակար քան թէ
օգտակար լինէր վիրաւորելոյն, որոյ
կեանքը իւր արեան հետ կը հոսէր),
այլ վէրքերը կը կապէ ու կը պատէ,
և ձէթ ու գինի կը հեղու վրան, զորս
բարեբաղդաբար պատրաստի ունէր:
Ղուցէ անհաւան թուի ձէթ և գինի
պատրաստի ունենալն, բայց տոյն այս
անհաւանութիւնն է, որ աւելի գե-

ղեցկու թիւն հուտայ պատմութեանը, վասն զի աւելի բացայտ կերպով կը պատկերացնէ Սամարացւոյն հոգն ու խնամքը և նորա քաջարտութիւնը, որով ամեն վտանգ կ'արհամարհէ սոյն մարդասիրական բարի գործը կատարելու համար: Սամարացին վերաւորեալը գրաստի վրայ կը դնէ և կը տանի մի պանդոկ, և ոչ թէ լոկ օրանդու կապետին կը յանձնէ, (որ իբրեւ մարդ պարտական էր մնացած հոգսը ինքը քաշել,) այլ կը դարմանէ և կը հսկէ, որպէս զի կարեւոր խնամքները չը զղացուին. և այս առթիւ գուցէ երկար ժամանակ իսկ կը մնայ պանդոկի մէջ: Կը միթէ այն միայն Սամարացին կը թողու վերաւորեալը, բայց իսպառ չը բաժնուիր. նա կը խոտտանայ շարունակել իւր օգնութիւնը մինչեւ վերաւորելոյն կատարեալ բժշկութիւնը. նա կը խոտտանայ ամեն ծախք վճարել: Ինչո՞ւ պանդոկագետը կամ այլք իրենց վրայ չեն առնուր յաջորդել Սամարացւոյն և ինքնին կատարել ինչ որ նա կը խոտ

տանայ կատարել: Ոչ ապաքէն բարեգործութեան գեղեցիկ դէպք մ'է այս, որ իրենց կը ներկայանայ, ինչպէս ներկայացաւ Սամարացւոյն ճանապարհին վրայ: Միթէ նոքա պարտական չէին վերաւորելոյն օգնելու: Միթէ Սամարացւոյն աւելի մերձաւոր էր վերաւորեալը քան թէ նոցա: Կարող ենք ասել արդեօք, թէ այն կողպտեալ անձը կարողութեան տէր չէր և միջոցներ չունէր իւր անձի բըժշկութեան և պահպանութեմ դարմանները հոգալու: Բարեգործ Սամարացին ամենեւին չնկատէր այս պարագաները: Կա ամենեւին չուղէր հարցախուզել և իւր բարերարելոյն սիրտը խռովել: Կա միայն կը խորհի վերաւորեալը դարմանել և բըժշկել: Կա յատուկ պարտաւորութիւն կը համարի այս խնամակալութիւնը և քանի որ սոյն պարտքը կատարող պատրաստական և յօժարաւ կամ մարդ չը կայ, բնաւ չուղէր թողու և զանց առնել: Միայն թէ նըկատելով որ վերաւորեալը դարմանե

լու համար իւր ներկայութիւնը այլ
եւս կարեւոր չէ, կ'երթայ ուրիշ պար-
տաւորութիւններ կատարել: Բայց
երթալէն առաջ կը վճարէ պանդոկա-
պետին, թէ՛ այն ծախքը, որ արդէն
եղած էր, և թէ՛ այն ինչ որ պիտի լի-
նէր: Բայց յայտնանէ, կ'ատէ պանդո-
կապետին. « Կնամէ՛ և դարմանէ՛ սոյն
վերաւորեալը, և եթէ իմ տուած դը-
րամէն աւելի ծախք ունենաս, լրիւ
կը հատուցանեմ իմ վերադարձին: Բայց
թէ կը յայտնէ՞ արդեօք վերա-
ւորելոյն թէ ո՞վ է ինքն, և կամ թէ
յառաջ քան իւր ուղեւորին երախ-
տագիտութեան ցոյց մի կը տեսնէ՞
վերաւորելոյն կողմէն: Այս մասին ա-
մենեւ ինչքիսօսի աստուածային պատ-
միչը և մենք եւս կարող չենք մեր
կողմէն բան մի ենթադրել:

Արկնաւոր Վարդապետը կարեւոր
պարագաները թուելով՝ կամի հաս-
կացնել մեզ իւր պատմութեան հիմ-
նական դադախարը և սկզբունքը: Սա
մարացին և վերաւորեալը կայուած
էին իրարու հետ միայն ձախորդու-

թեան և կարեկցութեան կապով: Վերաւորեալը միայն մարդ էր, և ո՛չ
թէ ազգակից, կամ եղբայր կամ քա-
ղաքակից Սամարացոյն: Բայց Սա-
մարացին ամէն բան կը կատարէ, ինչ
որ կարելի է սպասել միայն տղգակցէ,
քաղաքակցէ և եղբօրէ, թէ և սոյն
ակնկալութեան կատարումն իսկ շատ
անգամ չը տեսնուիր: Այսպէս կը
պատասխանէ ահա մեր Տէրը Փարի-
սեցի օրինական վարդապետին, երբ
արդար երեւելու յուսով կը հարցը-
նէ. « Այլ ո՞վ է իմ ընկեր: » Բայց
լաւ կը նկատէք, թէ ինչ եղանակաւ
կը պատասխանէ մեր Փրկիչը: Օրի-
նականը կը հարցնէ. « Ո՞վ է իմ ընկե-
րը: » Իսկ երկնաւոր Վարդապետը մի-
այն չը պատասխանէր, թէ քո ընկերն
է ամեն մարդ, ով որ օգնութեանդ
և ողորմութեանդ կարօտ է, ով որ
քեզ բարի կը ցանկայ և բարի կ'առ-
նէ: Միայն չը պատասխանէր թէ՛ ա-
ւաղակաց ձեռքն ընկած մարդոց ըն-
կերն նա էր, որ գթացաւ, կարեկ-
ցեցաւ և ամեն վտանգ յանձն առ-

ներով խնամք տարաւ նորա բժշկու-
թեան և պահպանութեան համար :
Կարճ ասենք , միայն չը պատասխա-
նէր թէ՛ տառապելոյն ընկերն իւր
բարերարն է , և բարերարին ընկերը իւր
բարերարեալը , այլ կամելով ամօթա-
հար առնել այն մարդիկը , որոնք կը
խորհին և կը տագնապին՝ թէ որո՞ւն
արդեօք ընկեր անուն տան . կամելով
ամաչեցնել այն մարդիկը , որոնք ա-
ռաւել կուսակից կը փնտռեն քան
թէ ընկեր և կը ջանան իրենց անձը
չը մատնելով՝ ընկերասէր ձեւանալ .
կամելով հասկացնել թէ՛ մինչդեռ ի-
րենք կը դժուարին այլոց ձեռք կար-
կառել , այլք կը փութան և կը կան-
խեն ձեռք կարկառել , և առանց հե-
տախուղելու իրենց երկիրը , իրենց
ազգը , իրենց դաւանութիւնը , իրենց
ազանդը , կը կարեկցին իբրեւ մարդ-
կը բարերարեն իբրեւ եղբայր , կ'օգ-
նեն իբրեւ ազգակից և բարիք կը զը-
հեն ու կը դարմանեն իբրեւ ընկեր .
վերջապէս , կամելով ընկերսիրութե՛
դաս տալ () ինականին և ամեն նեղ

սիրաներուն՝ կը պատմէ Սամարաց-
ւոյն առակը : Սէր Փրկիչը գոգցես
կամի ասել . - Դուք կը տարակուսիք ,
դուք կը յապաղէք , և ահա՛ այլք ա-
ռանց տարակուսելու և յապաղելու՝
կը կատարեն ինչ որ դուք եւս պար-
տական էիք կատարել : Դուք կը թը-
ւէք , դուք կը հաշուէք , և մանրա-
խոյզ կը լինիք , և ահա՛ այլք կը յա-
ռաջեն առ ձեզ իրենց թաթաղուն և
ղեղուն ձեռքերով : Ի՞նչպէս կը կար-
ծէք , ընկեր են ձեզ նոքա , թէ ո՛չ ,
և կամ թէ՛ դուք ընկեր էք նոցա ,
թէ ո՛չ : Եթէ նոքա առանց կոչուե-
լու առ ձեզ կը դիմեն , միթէ և դուք
կարող չէք քայլ մ' առաջ երթալ ա-
ռանց կոչուելու : Եթէ նոքա կը կան-
խեն քան զձեզ և քան զայս , միթէ
կարող չէք և դուք կանխել քան զնո-
սա և քան զամենայն մարդիկ :

Սիթէ դուք պարտական չէք սի-
րել ամենքը , որոնք ճարտ կ'անուանին :
Սիթէ ճարտ անունը սուրբ չէ՞ ձեզ
համար և չճշաւ իրէր արդէն ձեր հա-
մակրութիւնը , ձեր կարեկցութիւնը

և անձնուիրութիւնը : Վերջապէս , միթէ ամեն մարդ ձեզ ընկեր չէ : Ըրբեայ դու , ջանա՛ ուրացիր , եթէ կարող ես , որ Սամարացին քո ընկերդ չէ , որ կը վարուի քեզ հետ եղբայրաբար : Բայց ինչպէս կարող ես դու Սամարացւոյն ընկեր չը ընիր , քանի որ նա քո ընկերն է :

Ո՛հ , սրչափ գեղեցիկ է երկնաւոր Վարդապետի պատմած պատմութիւնը : Եյս պատմութենէն գեղեցկագոյն պատմութիւն չը կայ , բայց միայն Փրկչի իւր անձին յատուկ պատմութիւնը , որոյ նիւթը կամ առարկայն Սամարացին չէ , այլ նոյն ինքն Յիսուս Վրիստոս : Սամարացւոյն գեղեցիկ և սրտաշարժ պատմութիւնը Փրկչի պատմութեան մօտ տկար և անզոր առակ մ' է միայն : Այն ինքն Յիսուս կարող չէր իւր պատմութենէն աւելի գեղեցիկ պատմութիւն գտնել կամ ստեղծանել : Փրկչի պատմութիւնը այնքան սքանչելի է , որ ամենայնողու գրն երեւակայութիւնն անգամ , իւր ամենաբարձր թռիչներով կարող չէ

Յիսուսի պատմութեան իրական բարձրութեանը հասնիլ : Աւ զարմանալին այս է ահա , որ Յիսուսի իրական պատմութիւնը մարդկային երեւակայութեան ամենավերին բարձրութենէն անգամ բարձրագոյն է :

Յիսուս ինքն Սամարացին է Արիքովի ճանապարհին վրայ : Վերջերով ծածկուած մի մարդ (ես , դու և իւրաքանչիւր ոք) ընկած է ճանապարհին վրայ : Վարդիկ կ'երթան , կ'անցնին առանց օգնելու , վասն զի սոյն ճանապարհին վրայ կանգնին վտանգաւոր է : Սա է ճանապարհ արեան և վիրաւորելոյն վրայ կարեկցութեան ակնարկ ձգելն անգամ երկիւղալի է և մահառիթ կարեկցողի կենացը : Ի մատուռներն սպանին , մարգարէներն սպանին , կըսպանեն նաեւ ամեն մարդ , եթէ մարդասիրական կարեկցութեամբ կանգ առնու սոյն դժբաղդին օգնելու , որոյ արիւնը կը հոսի հազարաւոր տեղերէ : Վեւտացիք և քահանայք անգամ , որոնք կարեկցելու յատուկ պաշտօն և պարօք

ունէին, հաղարաւոր անգամ անցան,
 իրենց աչքերը յետո դարձնելով և
 երբէք վերաւորելոյն վրայ չը նայելով:
 Յիսուս Քրիստոս եկաւ, բայց ոչ
 թէ անցնելու՝ այլ յատկապէս վերա-
 ւորելոյն օգնելու համար: Նա գի-
 տէր արդէն որ մահամերձ մի կայ,
 որուն կարեւոր են իւր խնամքները:
 Նա գիտէր, և զարմանալի չէ ուրեմն,
 որ իրեն հետ գինի և իւղ ունէր:
 Նա գիտէր, որ վերաւորեալ մի կայ
 իւր առջեւ: Արեան ճանապարհն
 իսկապէս նորա ճանապարհն է: Նա
 իւր բանիւ իւղ և գինի կը հեղու
 վէրքերուն վրայ: Իւղ՝ որ կը մեղմէ
 ու կը կակղէ. գինի՝ որ կը կազդու-
 րէ և կը զօրացնէ: Նա գրաստի վրայ
 չը դնէր վերաւորեալը, և արդէն գը-
 բաստ չունի, այլ կը դնէ իւր ուսե-
 րուն վրայ, կամ, աւելի լաւ է ասել,
 կը դնէ իւր կուրծքին վրայ, կը գրկէ,
 կը փարի և սոյն արիւնաթաթաւ,
 վշտահար ու ողբահար զօհը, լեռնե-
 րու և ձորերու մէջէն, կը տանի պան-
 գոկը:

Ամեն ծախք կը վճարէ, ամեն դար-
 ման կ'երաշխաւորէ, նաեւ կը խորհի
 ու կը հոգայ ապագայի համար: Իւր
 երթալէն գինի՝ իւր Հօգին պիտի հսկէ
 նորոգ ապաքինելոյն վրայ: Իսկայ, եղ-
 բաբբ, ինչէր կան տակաւին աւելցը-
 նելու, որպէս զի առակը համապա-
 տասխանէ իրականութեան: Պէտք
 էր որ Սամարացին թագաւոր լինէր
 կամ ժառանգ թագաւորի: Պէտք էր
 որ նա իւր փառաց մէջէն լսէր թը-
 շուառին ազադակը ամայի ճանապար-
 հի մահաշջուկ մթութեան խորքէն:
 Պէտք էր, որ սոյն գերեզմանական
 սխուր ազալակով ճանաչէր նա իւր
 ապերախտ թշնամոյն ձայնը: Պէտք
 էր որ նախատեսէր նա իւր մահը,
 ոչ իբրեւ պատահար, այլ իբրեւ
 վարձ իւր մարդասիրական գործոյն:
 Պէտք էր, որ այս գործը կատա-
 րելու համար՝ անօգնական և անթիկ-
 նապահ իջանէր նա ՚ի գիշերի այն
 տեղը, ուր վիշտ ու չարչարանք զին-
 քը կը կոչէին: Վերջապէս, պէտք
 էր, որ նա, ՚ի լուսնի իւր անհուն

սիրոյ և մարդկային սոսկալի ատե-
լութեան , մահուան ակնկալէր և
մահը այն մարդոյ ձեռքէն ընդունէր ,
զոր փրկել կը փութար : Ահ , մեր ա-
մեն ջանքերը ունայն են , առակը ան-
զոր է այս ամենը բացատրելու . խօս-
քը և երեւակայութիւնը կը գալա-
րին և տեղի կուտան իրականութեան
առջեւ : Թողունք ուրեմն առակը ,
թողունք ստուերը և պատմենք Յի-
սուսի Քրիստոսի կեանքը և մահը ,
որ իջաւ խաղաղութեան և փառաց
բարձունքէն , եկաւ միանալու մարդ-
կային բնութեան հետ և ամեն չար-
չարանք կրելու իւր անձին մէջ : Բն-
գունեց իւր անմեղ գլխոյն վրայ Առ-
տուծոյ բարկութեան և ցասման ա-
մեն նետերը : Եկաւ ճշմարտութիւն
խօսելու՝ ոչ միայն վտանգներէն չեղ-
կնչելով , այլ և իւր կեանքը գրաւա-
կան դնելով ճշմարտութեան համար :
Հարձուեցաւ , չարչարուեցաւ և
ի խաչ բարձրացաւ նոցա համար ,
զորս կը սիրէր : Արի՛ւ բանիւ , եթէ
համեմատենք՝ թէ ի՞նչ էր նա երկնքի

մէջ , և ի՞նչ եղաւ երկրի վրայ . եթէ
կըռենք՝ թէ ի՞նչ բանի արժանի էր նա
մարդկանց կողմէն և ի՞նչ ընկալաւ ,
կը տեսնենք անձնուիրութեան և սի-
րոյ անհուն տիպար մի , զոր ոչ միտք
կարեն չափել և ոչ լեղուք և բանք
կարեն նկարագրել :

Այն , սիրելի եղբայրք , այլք խօ-
սած էին կանխաւ , և Յիսուս Քրիս-
տոս ամենէն լաւ խօսեցաւ և բացատ-
րեց՝ թէ ի՞նչ է ընկերն և ի՞նչ է սիրել :
Բայց , կարո՞ղ են արդեօք կանխասաց-
ներու այնքան խօսքերը և ճառերը ,
նաեւ (ներեցէք ինձ ասել) կարո՞ղ են
նոյն խի Յիսուսի խօսքերը համեմա-
տել այն կենդանի պերճախօսութեան
հետ , այն ամենազգեցիկ բարբառոյն
հետ , զոր խօսեցաւ Յիսուս կենօք
և մահուամբ . կենօք , որ արդէն մահ
էր , և մահուամբ , որ էր մահ խաչի :
Այն թէ Յովհաննէս Առաքեալն , իրա-
ւունք չունէր ասելու . « Այսուիկ
գիտացաք զսէրն Ատուծոյ , զի նա
եղ զանձն իւր վասն մեր » : Ա . Յով .
գ . 16 :

Ոչ թէ սահման և մեկնութիւն ,
 ոչ թէ դատողութիւն և փաստաբա-
 նութիւն , այլ գործ կը տեսնենք այս
 տեղ և իրականութիւն — Յիսուս եր-
 զանչն իւր վասն թր : Կամք իմանալ թէ
 ի՞նչ է մարդասիրութիւնն : Լէ՛ս ձեզ
 պատասխան . » Յիսուս եր զանչն իւր =
 Յիսուս գրաւ իւր կեանքը մեր ամե-
 նուս համար , այսինքն օտարաց և
 թշնամեաց համար : Լթէ՛ ասէք՝ թէ
 Յիսուս աւելի մօտ էր մարդոյն , քան
 թէ նոյն ինքն մարդն՝ իւր պատկերա-
 կից մարդոյն : Լթէ՛ ասէք՝ թէ Յի-
 սուս աւաւել պարտաւորեալ էր առ
 մարդ , քան թէ մարդն՝ առ մարդ :
 Լթէ՛ ասէք՝ թէ Յիսուս իւր անձն
 նուիրելով այնքան գերբնական չէր
 գործն , որչափ եթէ մարդ իւր ան-
 ձը նուիրէր մարդոյ համար : Լթէ՛
 ասէք՝ թէ Յիսուսի համար աւելի
 բնական էր մարդկային անարդ և նո-
 լազ բնութեան հետ միանալ , քան
 թէ մեզ համար՝ մեր թշուառութե՛
 և գերութեան ընկերակիցներու հետ :
 Լթէ՛ այսպիսի կարծիք ունիք , այն

ժամանակ աւելորդ է մեզ խօսիլ :
 Բայց , իմացէ՛ք , որ ըստ ձեր ենթա-
 դրութեան , այն ժամանակ , Յի-
 սուս ոչ երկնքէն յերկիր իջած կը լի-
 նի , ոչ իւր աստուածային մարդասի-
 րութիւնը ցուցած կը լինի , ոչ իսա-
 զազութիւն բերած կը լինի մարդկանց
 և ոչ ինքն մարդկութեան Փրկիչ կը
 լինի : Կարճ ասենք , աստուածային
 անհուն գթութեան և անսահման
 զոհողութեան պատմութիւնը կը լի-
 նի միայն լոկ գիւտ հնարից և երազ
 ցնորից : Այ՛ այն մարդկանցը , որոնք
 այսպէս կ'ենթադրեն և այսպէս կ'ե-
 րազեն : Բայց եթէ կը հաւատար
 դուք , որ Յիսուս Քրիստոս էր և ա-
 ըստ ամեն բան , ինչ որ կը պատմենք
 Լեւտարանին համեմատ . միով բա-
 նիւ , եթէ քրիստոնեայ էք դուք , հաս-
 տատ իմացէք , որ այն Աբրը , որ մար-
 դացաւ՝ մարդիկը փրկելու համար ,
 և սիրեց մարդիկը իբրեւ մարդ , այն
 պիտի կնիք մի գորշմեց նոցա ճակտին
 վրայ , զոր երբէք կարող չէք դուք
 ջնջել :

Իմացէք, որ այն արարածը, որուն համար Աստուած չը խնայեց իւր Սիւնին Որդին, այն արարածը սուրբ եղած է ձեզ համար : Իմացէք, որ եթէ նոյն արարածին զնանք ձեր սէրը, նախ Աստուծոյ կը զանաք, որ սիրեց և պատուիրեց սիրել : Իմացէք որ ձեր երախտագիտութեան ցոյցերը կարող չեն երկինք բարձրանալ առ Աստուած, որ անկարօտ է շնորհակալութեան . այլ պէտք է որ ձեր երախտագիտութիւնը իջանի և ծաւալի ձեր շուրջը, և եթէ հնար է, զեղանի ամենուն վրայ առ հասարակ, զորս Որդին Աստուծոյ՝ բազմաշարժարն Յիսուս որոնեց, սիրեց և օրհնեց : Իսկ կարող չէք խտրել . վասն զի Յիսուս չխտրեց . կարող չէք չհամարել ընկեր, զոր նա ընկեր համարեց : Որուն համար կ'աղօթէր Փրկիչն, և զով կը սիրէր : Որուն վրայ կուլար և կ'արտասուէր : Որուն համար արիւնը ոլուն ոլուն կը հոսէր իբրեւ քրտինք նորա մարմնէն : Որուն համար կայլակ կայլակ կ'իջանէր արիւնը խաչի վրայ նո-

րա վերաւոր անդամներէն : Այլ խորհած էք արդեօք այս բանիս վրայ : Այ, որ ծովերով և ցամաքներով բաժնուած էր մարդկութենէն . նա, որ դարերով բաժնուած էր անցեալ և ապագայ սերունդներէն, նա պատկերացուցած ամբոխած ունէր իւր խորհրդոց մէջ ամեն ժամանակաց և ամեն տեղեաց մարդկութիւնը : Այժմօրէն մարդկութիւնը կ'ապրէր նորա սրտին մէջ իբրեւ մի մարդ : Այս կը սիրէր անցելոյն մէջ ամենքը, որոնք ճարտ անունը կը կրէին . կը սիրէր ապագային մէջ ամենքը, որոնք նոյն անունը պիտի կրէին : Այս, սիրելու համար՝ կարօտութիւն չունէր սրտ շէլ և ճանաչել զձեզ : Նորա սէրը յառաջ էր քան զձեզ : Չեր ծնած վայրկենին պիտի տեսնէիք որ նա կըստատէ ձեզ՝ փրկելու համար : Այս յառաջագոյն կը վշտակցէր ձեզ, նա յառաջագոյն կ'ողբար ձեր մեղաց համար և կ'աշխատէր ձեզ հետ, փրկելու թեան մէջ վերածնելու համար : Ի՞նչ հարկ կար առանձնակի զձեզ

ճանաչելու . քանի որ կը սիրէր նա զձեզ իբրեւ մարդիկ և ոչ իբրեւ անհատներ : Այո՛, մարդն էր , զոր կը սիրէր մարդասէրն Յիսուս : Այ թէ այս ինչ կամ այն ինչ երկրի մարդը , ոչ թէ անցելոյն կամ ապագայի մարդը , ոչ թէ աւելի ծանօթ քան թէ անծանօթ մարդը , այլ իսկապէս մարդը , որ ամեն տեղ հաւատար է յայտ Յիսուսի Քրիստոսի , հաւատար է ծագմամբ , հաւատար է անկմամբ , հաւատար է վշտակութեամբ , հաւատար է փառօք : Ար սիրուն է որ չը դողար այս մտածմունքներուն վրայ : Սիկի չը զարթնուր մեր բարոյական թշուառութեան մէջ մարդկային ընկերականութեան և հաղորդակցութեան աղնիւ ու սրտաշարժ բնադդումը : Սիկի չե՛նք զգար , որ մենք սոյն մեծ մարմնոյն — մարդկութեան — անդամներն ենք : Չե՛նք զգար արդեօք ինչպէս նորա վիշտը , նոյնպէս և մերը . չե՛նք զգար արդեօք , որ մենք պատասխանատու ենք ինչպէս անծնական , նոյնպէս և հանրական չար

եաց և աղէտից համար : Չե՛նք զգար և չե՛նք իմանար արդեօք , որ մենք պարտաւոր ենք գրկել համօրէն մարդկութիւնը մեր սիրոյ մէջ , մեր աղօթից մէջ , և պարտինք կրել , իւրաքանչիւրս ըստ մեր կարողութեան , « Սարկային աղբի աղնի բեռն » ինչպէս կ'ասէր երբեմն պերճախօս օմն սրբանուէր :

Ես գիտեմ և կը վկայեմ , որ սոյն զգացումը ամենեւին օտարոտի չէ մարդոյ համար , և երբ Յիսուսի անձին մէջ օրինակը կը պատկերացնենք , ապահով ենք որ անշուշտ նոյն զգացումը կը զարթնու ձեր մէջ , եթէ թմրած է : Բայց ինչ քան անզօր է չը փոթ և յողողող զգացումը այն դրական և վսեմ պարտաւորութեան առջեւ , զոր Յիսուսի Քրիստոսի մարգասիրութիւնը ստեղծեց և սահմանեց իւրաքանչիւրիս համար : Քրիստոսեայք , նայեցէք այն արիւնստ ճաւապարհին վրայ , ուստի եկաւ անցնելու մեր Տէրը : Հետեւեցէք Յիսուսին մենչեւ ճանապարհի այն սուկալի եզրը , ուր կը մեռնի ոչ թէ

մարդը, այլ մարդկու-թիւնը : Եպե-
 ցէք, գննեցէք մինչ ՚ի կատարած՝ Յե-
 սուսի անհուն մարդասիրութեան գոր-
 ծը : Քրիստոնեացք, Քրիստոսի օրի-
 նակը հազարաւոր վերաւորներ ձեր
 գիրկը կը ձգէ, որոնք յար և նման են
 Արիքովի ճանապարհի վերաւորելոյն :
 Եա ձեզ կը յանձնէ համօրէն մարդ-
 կու-թիւնը և իւրաքանչիւր որ կոչուած
 է նոյն մարդկու-թիւնը սիրելու : Ա-
 մեն քրիստոնեայ ամեն մարդոյ կը
 պատկանի, և թէպէտ ունի յատուկ
 պարտաւորութիւններ, որ ամենուն
 չեն վերաբերիր, բայց սիրոյ պարտա-
 ւորութեամբ կապուած է ամենուն
 հետ : Քրիստոնեայ չէ նա և ճանա-
 չած չէ զՅիսուս Քրիստոս, ով որ
 զուրկ և օտար է մարդասիրութեան
 զգացումէն, և որուն համար սովոր-
 ական չէ նոյն զգացումն : Քրիստո-
 նեայն պարտական է ոչ թէ հատ հատ
 սիրել մարդկու-թեան անդամները,
 զորս գէպքերը և պարագաները կը
 մօտեցնեն իրեն, այլ պարտական է
 սիրել մարդկու-թիւնը Յիսուսի Քր-

րիստոսի նման : Այս է ճշմարիտ Քր-
 իստոնեութեան նշանը և փառքը :

Բայց մի գուցէ կարծուի՝ թէ մենք
 կը շփոթենք մարդկու-թեան սիրոյն
 հետ մեր յատուկ ցեղի այն անմիտ
 պաշտումը, այն մարդկային ամբար-
 տաւանութե ամբարտակը, որ մարդ-
 կու-թիւնը ցնորական անհատ համա-
 բերով, անհատներու գոյութիւնը
 ժխտելով՝ առանց իրարու հետ միա-
 ցնելու, և անորոշ ու անկողպար մը-
 տածութեամբ երկրորդ Քաբերնի
 կամ խառնակութեան գործաւորներ
 երազելով, կը ձգտի նորոգել վերըս-
 տին՝ լեզուաց խառնակութեան հը-
 բաշքը : Սի գուցէ կարծուի, թէ
 մենք կ'ուղենք շփոթել մարդասիրու-
 թեան հետ այն մոլի տենչանքը, այն
 ցեղական միակերպութեան շղարեալ
 պատրանքը, որով ոմն Համա-Պեր-
 մանական և ոմն Համա-Սլաւեան
 պատրուակաւ կը ձգտին հարիւրա-
 ւոր լեզուներու եւ ժողովուրդնե-
 րու գոյութիւնն խառնել շփոթել
 ՚ի մի ձուլել, եւ աշխարհակալու-

Թեան թմբուկ հարկանելու ժա-
մանակ ջանալ հաւտուացնել մարդ-
կանց, Թէ մարդասիրութեան ուղուկ
կը վառին և կը շարժին : Քաւ լի
ցի մեղքաջալերել այս ցեղապաշտա-
կան կամ աւելի լաւ է ասել ցեղա-
կործան մոլութեան այլանդակ ցը-
նորքները : Սենք մարդասիրութիւնը
Յիսուսի օրինակէն կ'առնունք : Յի-
սուսի Քրիստոսի սիրել հրամայած
մարդկութիւնը՝ մարդիկն են և ոչ
Թէ վերացականութիւն : Վարդիկն
են, զոր սիրեց նա, և մարդիկն են,
զորս եկաւ փրկելու : Վարդիկ վը-
հութեան անմիջական առարկայ են
կամ ենթակայ և ոչ Թէ գործիք :
Սուտ է ամեն փրկութիւն, որոյ ա-
ռարկայն մարդը չէ : Բնկերական յա-
ռաջադիմութիւնը Յիսուսի Քրիս-
տոսի փրկագործութեան վերջին նը-
պատակն է միայն, և այս ընկերակա-
նութիւնը անհատներէ կը կազմի և
ոչ Թէ վերացականութենէ : Անհատ-
ները յատուկ անհատական արժանա-
ւորութիւն ունին : Արքա կ'ապրին

ինքնին, կ'ապրին Աստուծոյ անմիջա-
կան իշխանութեան տակ : Արքա լիկ
գործակատարք կամ պատուանդանք
չեն հաւաքական յառաջադիմութե՛,
որ նշան է միայն անհատական յառա-
ջադիմութեան : Յիսուս եկած է ոչ
Թէ վերացական ընկերականութիւնը
փրկելու, և ոչ Թէ ընկերականութիւ-
նըն է որ երկինքը պիտի տեղափոխի
և կամ պիտի պսակուի ընտրելոց ան-
թառամ սրահով, այլ անհատները :
Վարդկութիւնն ինքնին իրական մար-
մին մի կը կազմէ Աստուծոյ խորհրդ-
գեան եւ նպատակին համեմատ և
կը պատերազմի, Թէ և յանգէտս,
նոյն նպատակը կատարելու համար(1) :

(1) Վարդկութիւնը, այն իմաստով, կարող ենք
իրբել մի մարդ համարել, և վասն զի, միայնքու ա-
մեն կենդանի իւր տեսակին մէջ նոր սկսող մ' է
ամեն նկատմամբ, մարդն այնպէս չէ, նա ոչ Թէ
նոր կըսկսի այլ կը շարունակէ մարդկութեան գոր-
ծը : Նա կը ժառանգէ ամեն դարուց ժառանգու-
թիւնն : Նա համայն մարդկային ազգի զաւակն է :
Ի սկզբանէ անտի միջնէլ ցայսօր ինչ որ կայ հա-
զարաւոր պատճառներէ և հաղաբաւոր անձինք-
ներէ յառաջացած են : Անընկերական մարդը, Թէ

Պէտք է միանալ , պէտք է ջանալ 'ի սէր մարդկութեան և 'ի փառս Աստուծոյ , սոյն անհաս նպատակի կատարման համար : Մարդկութիւնը կը չարչարի և կը հառաչէ , պէտք է դռնէ չարչարիլ և հառաչէլ նորա հետ .

Ժամանակի մէջ և թէ տարածութեան , ճշմարիտ մարդ չէ : Սաստիկ և յարատեւ առանձնութիւնը կ'անամայնէ զմարդ և անստունն աւելի կը ստուրայնէ , որովհետեւ մարդը չունի անսանոց անկախութնազդում , այլ միայն տկար բանականութիւն , որ շուտով կը խարխալի և կը չբանայ : Բերեմն անհրէ նորին է մարդկութենէն արտաքոյ մարդոյ գաղափար յղանալ . վասն զի մարդը անդոյ է առանց մարդկութեան : Մարդ մը երեւակայել իւր ցեղի ըզըր կատարելութեամբ՝ երեւակայութեան ցնորք է . վասն զի մարդկութեամբ է , որ մարդը՝ մարդ է : Բայց այսպէս չէ միւս կինդ անեայ նկատմամբ : Նոքա չունին մարդկային ցեղին սեպհական համբաշխութիւնը կամ համադարտաւորութիւնը : Սակայն զարմանալին այս է , որ ինչպէս ճշմարիտ ընկերականութիւնը , նոյնպէս և կատարելալ անհատականութիւնը միմիայն մարդկային ցեղին սեպհական է : Միթէ զարմանալ չէ , որ Աստուծոյ համօրէն արարածոց մէջ միայն մարդն է , որ իւր տեսակին հետ միանալով կը հասնի կատարելութեան , և դարձեալ մարդն է , որուն մէջ իրապէս կ'երեւի զգացումն աշտտութեան , բարցականութեան և գիտակցութիւն իւր եւութեան :

պէտք է աղօթել նորա համար , պէտք է վշտակցիլ այն երկանցը , որ կը տագնապէ , կ'ալեկոծէ և կը կտրատէ նորա արդանդը : Նա կը ցաւի , նա կ'երկնէ , և պէտք է որ ճնանի Աստուծոյ համար նոր աշխարհ և յառաջեցնէ այն վայրկեանը , յորում ամեն մարմին ծունր պիտի կրկնէ Յիսուսի առջեւ , և ամեն լեզու պիտի պարտաւորի մարդարէանալու և խոստովանելու , որ նա է Յիսուս Քրիստոս 'ի փառս Աստուծոյ Հօր :

Իայց մարդկութիւնը կ'աշխատի մարդկանց համար , և եթէ աջակցիք դուք մարդկութեանը , իմացիք , որ դարձեալ մարդկանց համար է , որ կ'աշխատիք : Վասն զի մարդիկն են , զորս Յիսուս հրամայեց ձեզ սիրել :

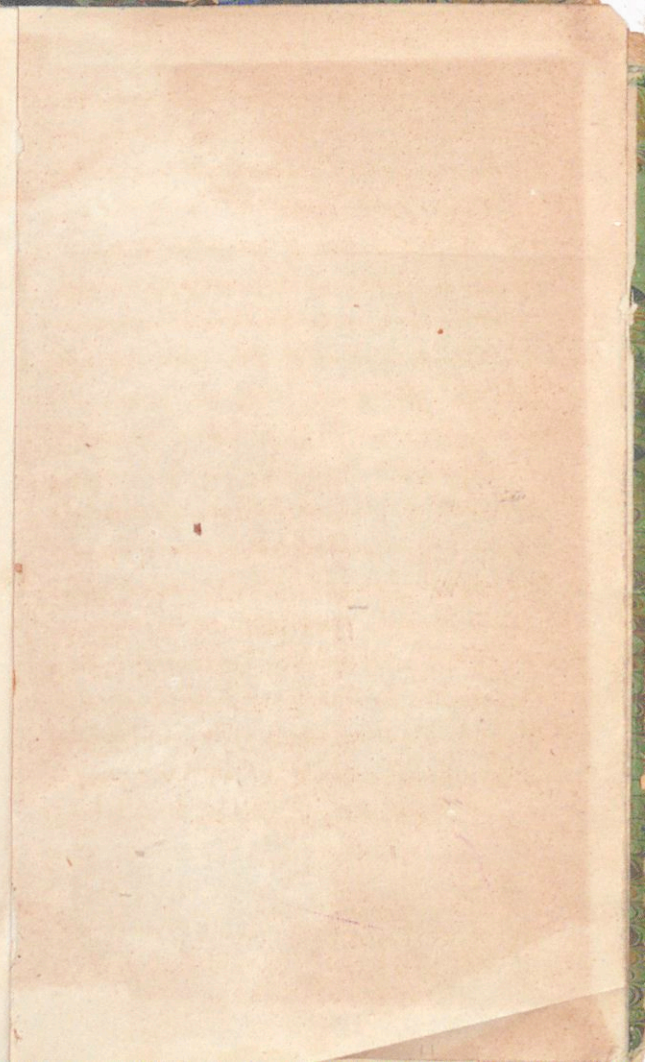
Քրիստոնեայք , եթէ դուք ճանաչեցիք և իմացար Յիսուսի սերը , եթէ ձեր սիրտը Յիսուսին նուիրած էք . եթէ դուք նորա գորովանքն ունիք , եթէ վառուած է ձեր մէջ մարդկային եղբայրութեան սուրբ ըզգացումը , որ շեջած էր մեզոք , ինչ

պէս և շիջած էր Աստուծոյ հետ ու-
նեցած ձեր հազորդակցութեան հու-
րը. եթէ դուք վերածնած էք խիա-
պէս, անշուշտ կը մասնակցիք փրկու-
թեան մեծ գործոյն, կը շարունակէք
զայն Փրկչի անուամբ, կը հետեւիք
նորա օրինակին, կը դիմէք, կը թուա-
նիք դէպ 'ի Արիքովն ճանապարհը,
կ'ընթանաք Փրկչի հետքերով, կ'օգ-
նէք ամեն ազգի ամեն յեղի և ամեն
լեզուի վերաւորներուն, և ուրիշ փո-
խարէն չէք պահանջեր ձեր սիրոյն
համար, բայց միայն սիրել, միշտ սի-
րել, և աւելի սիրել. վասն զի սիրելէն
կըսկսի մարդոյ երջանկութիւնը, և
ով որ շատ կը սիրէ, շատ կը վարձա-
տրուի :

ԱԵՐ

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

1208

«« Ազգային գրադարան

NL0331428

«« Ազգային գրադարան

NL0331427

«« Ազգային գրադարան

NL0331426

«« Ազգային գրադարան

NL0331425

«« Ազգային գրադարան

NL0331423

«« Ազգային գրադարան

NL0331422

«« Ազգային գրադարան

NL0331421

«« Ազգային գրադարան

NL0331420

